

Juryrapport Prijs van het Vrije Woord 2022

De Prijs van het Vrije Woord

Dames en heren, fijn dat u hier bent

Hier had natuurlijk onze zeer bij deze prijs betrokken voorzitter Egbert Myjer moeten en willen staan. Maar 6 weken geleden heeft hij samen met zijn vrouw Marja een zeer ernstig auto-ongeluk gehad, daarvan zijn ze, gelukkig, stap voor stap, herstellende. Weet dat hij u groet!

Ook jurylid Minka Nijhuis, de winnares in 2017 is er niet bij vandaag. Zoals het een laureaat past. verricht zij haar prachtige en moedige journalistiek arbeid, op dit moment ergens tussen Thailand en Myanmar. Wel stuurde ze een foto van het vertaalde boek, van de hoofdrolspeler van vandaag: Volkskrant-journalist Huib Modderkolk: *There is a war going on but no one can see it*. Minka stuurde daarbij de opwekkende tekst: ‘zijn boek staat hier prominent in een prestigieuze Thaise boekwinkel’.

De Prijs van het Vrije Woord dus. De vreselijke actualiteit maakt duidelijk dat stil staan bij het belang ervan bepaald geen overbodige luxe is.

Toen de jury, naast Egbert Myjer en Minke Nijhuis bestaande uit Lilian Gonçalves – Ho Kang You en ondergetekende, halverwege februari voor een laatste keer bijeenkwam stelde Vladimir Poetin dat de suggestie van de Amerikaanse inlichtingendiensten dat Rusland bezig zou zijn voorbereidingen te treffen voor een oorlog tegen de Oekraïne: ‘pure Westerse hysterie’ was.

Wat wilden we dat graag geloven. Maar we zijn een paar weken verder en weten nog nauwelijks meer wat we moeten geloven. Woorden zijn opeens weer dodelijke wapens geworden. Woorden die gericht op de vijand worden ingezet en afgevuurd. In oorlogen sneuvelt de waarheid als eerste. Het was de Griekse schrijver Aischylos die dit inzicht tijdens de slag van Salamis optekende..., we weten het dus al zo’n 2500 jaar; maar we ontsnappen er nog steeds niet aan.

Zoveel woorden maken nu zo vreselijk veel kapot. De Guardian tekende afgelopen week op dat Nadezhda Bakran, verpleegster in Trostianets haar Russische vriendin, waar ze al 43 jaar (43 jaar!) mee op vakantie gaat, vertelde dat Russen bezig waren haar stad te vernielen. Die ‘meer dan harts-vriendin’ geloofde haar niet en zei tegen haar dat Oekraïners deze oorlog toch echt over zichzelf hebben afgeroepen.

Het gedurende decennia in een vriendschap opgebouwde vertrouwen legt het af tegen een overheid die het vrije woord nog steeds compleet aan banden kan leggen. De waarheid naar haar hand kan zetten. Vriendschap en vertrouwen leggen het af tegen foute niet vrije woorden, tegen propaganda. Propaganda die ondanks of dankzij het world-wide-web haar vernietigende werk doet.

Propaganda die juist door nieuwe technologie nog angstaanjager en ongrijpbaarder lijkt. Ik citeer de man die vandaag gelauwerd wordt: ‘Het hacken over en weer mag dan vooral gericht en haastig zijn, de oorlog in de Oekraïne is de digitaalste tot nu toe. Elke Oekraïense burger met een telefoon doet mee in de informatie-oorlog’. Zo meer over zijn belangrijke werk.

Het is belangrijk dat we vandaag het belang van het Vrije Woord onderstrepen. Het vrije woord zoals belichaamd in de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid, zoals neergelegd in de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden en diverse internationale verdragen.

Die vrije pers moet, als publieke waakhond, de samenleving dienen, niet een overheid. Dat doet ze door nauwgezet en waarheidsgetrouw, onpartijdig en fair, controleerbaar en integer, te werken. Een vrije pers is erop gericht zoveel mogelijk mensen zo goed mogelijk te informeren.. En er zo voor te zorgen dat democratie en samenleving zo goed mogelijk, graag zonder al te veel conflict, functioneren.

De prijs van het Vrije Woord wordt eens in de vijf jaar door Nieuwspoort toegekend aan een persoon, een groep van personen of een organisatie die zich heeft onderscheiden door zijn/haar activiteiten op het terrein van de mensenrechten, de verspreiding en/of bescherming van het vrije woord uitdrukkelijk daarbij inbegrepen, in Nederland, Europa of op wereldniveau.

In overleg met de jury is door het Nieuwspoort Comité Prijs van het Vrije Woord tijdig een oproep gedaan om voor 18 december 2021 potentiële laureaten aan te dragen voor de Prijs. Het bevreemdt de jury dat op deze oproep geen enkele voordracht is gevolgd. Maar ja, toen leek de oorlog die nu zo dichtbij is, nog heel ver weg. We hebben daarom een eigen inventarisatie gemaakt. Uiteindelijk kwamen we unaniem tot een shortlist van drie personen, die ieder voor zich ruim aan de gestelde criteria voldeden.

Van die drie personen was er een die zich in zijn journalistieke activiteiten ook nadrukkelijk richt op potentiële aantastingen van de persvrijheid. De jury was na ampel beraad ook unaniem in het oordeel dat de prijs aan hem moet worden toegekend.

De jury heeft ook ditmaal besloten dat in het juryrapport slechts die ene kandidaat zal worden genoemd.

De jury kent de Prijs van het Vrije Woord 2022 toe aan een onderzoeksjournalist en auteur die vooral zijn sporen heeft verdiend op het terrein van privacy en de digitale wereld. Hoewel hij in het verleden voor zijn journalistieke werkzaamheden is gelauwerd met prestigieuze prijzen als De Tegel en de Loep is er aanleiding hem ook de Prijs van het Vrije Woord 2022 toe te kennen.

Natuurlijk: technologische ontwikkelingen, zoals internet, sociale media, hebben onnoemelijk veel positieve kanten. Online beschikbare informatieve en netwerken hebben het werk van journalisten de afgelopen 25 jaar versneld en in veel opzichten ook makkelijker gemaakt. Een wereldbibliotheek aan kennis, feiten, personen, kan in seconden op de smartphone worden ontsloten/gevonden.

Maar aan die nieuwe technologieën zit ook een achterkant. Het kan ook leiden tot inbreuken op de privacy van gebruikers, tot het stiekem onder controle brengen en volgen van gebruikers, en zelfs tot het beïnvloeden en manipuleren van de vrije nieuwsgaring.

Het hoeft geen betoog dat waar journalisten door middel van nieuwe technologieën (van Staatswege of anderszins) worden gecontroleerd en/of gevolgd, dat inbreuk oplevert van de persvrijheid en van het kunnen optreden als publieke waakhond. Met de technologische mogelijkheden om feiten te manipuleren ontstaan ook grote risico's voor de kwaliteit en de betrouwbaarheid van wat als nieuws wordt aangeboden. Fake news is zo oud als de mensheid, maar tempo en bereik zijn nu zo enorm dat dat fake-news voor grote problemen kan zorgen.

Het begint langzaam tot ons door te dringen. Omdat we allemaal continu online te vinden zijn, te volgen zijn, loopt de kwaliteit van onze pers gevaar. De jury gebruikt bewust de aanduiding 'onze (!) pers'.

Als we ons zorgen maken over persvrijheid kijken we automatisch naar landen ver weg, landen met dictatoriale regimes waar journalisten de mond wordt gesnoerd. Ook hier spreekt de actualiteit, niet eens zo ver weg, boekdelen.

De jury heeft zichzelf dit keer de vraag gesteld: wordt onze persvrijheid eigenlijk bedreigd?! Het antwoord is misschien even wennen maar ondubbelzinnig ‘ja’.

Die voor eigenlijk alle journalisten inmiddels onmisbare smartphone bijvoorbeeld, kan door kwaadwillenden worden gehackt met spionage-software. Dat kan niet alleen, het gebeurt ook. Marietje Schaake, directeur bij het Cyber Policy Centre van Stanford University heeft het over ‘indringende en zeer gevaarlijke technologie’. We citeren haar uit een stuk van Modderkolk: ‘Europese landen propageren privacy, persvrijheid, het recht om te demonstreren. Tegelijkertijd kunnen landen binnen Europa dit soort technologieën kopen om kritische stemmen te intimideren en te volgen.’ Ook de Nederlandse politie koopt sinds 2019 commerciële haaksoftware in.

Dit weekeind nog meldt Modderkolk in de Volkskrant dat ondanks herhaalde verzoeken de politie nog steeds openheid weigert, niet wil zeggen of zij in zee gaat met omstreden leveranciers.

Onderzoeksjournalist Huib Modderkolk schrijft al jaren bezig over de ‘achterkant’ van nieuwe technologieën, over potentiële inbreuken op de privacy en andere gevaren.

Onvermoeibaar schrijft hij over de online-manipulatie. Hij schreef er ruim 2 jaar geleden een schitterend zeer goed leesbaar boek over, dat inmiddels dus ook Thailand heeft bereikt, onder de veelzeggende titel: *Het is oorlog maar niemand die het ziet*. Daarin laat hij de schaduwkant van het internet zien, Hoe cyber-intelligentie systemen kan platleggen, levens kan manipuleren.

We kennen het allemaal in het klein: wie online een gesprekje voert en daarin een fantasie deelt over een nieuwe zonnebril, kan een uur later al goochelend worden geconfronteerd met advertenties van het genoemde merk. In het groot worden systemen van grote organisaties platgelegd en wordt losgeld gevraagd om ze weer aan te praat te kunnen krijgen.

Huib Modderkolk is een moedige journalist, zijn werk wordt niet door iedereen in dank aanvaard. Als geen ander ervaart hij de gevaren van online-aanwezigheid, vindbaarheid. Hij heeft ook zelf te maken gehad met hacken en intimidatie. Er is moed vereist voor het jarenlang onderzoeken van ingewikkelde en vaak zeer moeilijk toegankelijke dossiers omdat dit een voortdurend bewustzijn van de schaduwkanten en gevaren van de digitale wereld met zich meebrengt.

Dat hij met zijn werk (ook) blootlegt hoe vrijheden en rechten van de pers, onze pers, in het geding zijn, is een grote verdienste. Die bedreigingen gaan uiteindelijk immers ons allen aan. De dramatische actualiteit onderstreept het belang ervan.

De Prijs van het Vrije Woord 2022 gaat daarom naar Volkskrant-journalist Huib Modderkolk.

Juryleden Prijs van het Vrije Woord

Egbert Myjer
Lilian Gonçalves
Jeroen Smit
Minka Nijhuis